

מטעמי תורת זילים

פרשת חיי שרה – מצות גמילות חסדים

כאשר אליעזר עבד אברהם הלך למצוא אשה לבן אדונו, הוא קבע סימן שהנערה אשר תעשה עמו חסד היא הנערה המתאימה ליצחק כפי שנאמר "ויאמר ה' אלקי אדני אברהם הקרה נא לפני היום ועשה חסד עם אדני אברהם: הנה אנכי נצב על עין המים ובנות אנשי העיר יצאת לשאב מים: והיה הנער אשר אמר אליה הטי נא כדף ואשתה ואמרה שתה וגם גמליך אשקה אתה הכחת לעבדך לציחק ובה אדע כי עשית חסד עם אדני" (בראשית כד, יב – טז).

ויש להבין, מדוע אליעזר בדק איזו נערה מתאימה להינשא לבנו של אברהם דווקא על ידי בחינת 'מדת החסד' שבה?

העולם נברא בששת ימי בראשית על ידי 'מדת החסד'

הקב"ה ברא את העולם על ידי ששיתף את מדת החסד עם מדת הדין (בראשית רבה' יב, טו עפ"י 'פירוש הסידור' למחבר הרוקח חלק ב פרק קטו הללו – הודו לה' ד"ה 'הודו לה' כי טוב') לכן נאמרו שני שמות ה' בפסוק "אלה תולדות השמים והארץ בהבראם ביום עשות ייחוס האלקים ארץ ושמים" (בראשית ב, ד), שם יהו"ה – הוא כנגד מדת החסד, ושם אלקים – הוא כנגד מדת הדין (זרע שמשון' לרי' שמשון נחמני דף ה ע"א טור א). מטעם זה גם בכל אחד מששת ימי בראשית נאמר הביטוי "וינהי ערב ונהי בקר" כי כל הימים נעשו מ'מדת הדין' ו'מדת החסד' יחד. כגון ביום הראשון לבריאה שנאמר "וינהי ערב ונהי בקר יום אחד" (בראשית א, ה), "וינהי ערב" – היא כנגד מדת הדין, "וינהי בקר" – היא כנגד מדת החסד, והתיבות "יום אחד" על שנעשה יום אחד המעורב משתי המדות האלו יחד (יאלף המגן' למחבר 'פלא יועץ' דרוש ב' לראש השנה ד"ה ולפי דרכנו).

אמנם מדת החסד גוברת על מדת הדין, שנאמר "ורב חסד" (שמות לד, ו) כלומר שהדין מועט והחסד רב, והוא מתגבר על מדת הדין (ישמו אברהם' לרי' אברהם פלאגי מערכת ס ערך סדום דף קס ע"ב על הפסוק וילך ה' כאשר כלה לדבר' בשם רבינו בחי). וזה מה שאומרים לה' בתפילה "ויגבורה בימינך, ושמןך נורא על כל מה שבראת" (מתוך תפילת העמידה בימים הנוראים), "ויגבורה בימינך" – הכוונה שבעבור היות 'מדת הדין' כבונה בימין שהוא 'חסד', אז על ידי כך "ושמןך נורא על כל מה שבראת" כי מתעלה שמך יתברך על כל מה שבראת שהרי אין העולם אגב ויש קיום לכל הבריות בעולם (ישמו אברהם' מערכת ס ערך סדום דף קס ע"ב על הפסוק וילך ה' כאשר כלה לדבר). אך מכל מקום, כאשר ה' עשה את מעשה הבריאה הגשמי של העולם, הוא עשה רק במשך היום (בראשית רבה' יב, ד) ואילו בלילות לא דבר (פירוש הסידור' למחבר הרוקח חלק ב פרק פ"ב יראו ענינו ד"ה יהי חסדך ה'), כפי שנאמר "אלה תולדות השמים והארץ בהבראם ביום עשות ה' אלקים ארץ ושמים" (בראשית ב, ד), "ביום עשות ה' אלקים" – שדווקא ביום ה' ברא את העולם (בראשית רבה' יד, טז). ועל דרך זה גם נאמר "זה ספר תולדות אדם ביום ברא אלקים אדם" (בראשית ה, א) (פירוש הסידור' למחבר הרוקח חלק ב פרק ס"ז והוא רחום ד"ה זכור רחמיך).

בכל יום מימי הבריאה היו שתי עשרה שעות של אור, כך שבכל ששת ימי הבריאה יחד היו שבעים ושתיים שעות של אור שבהם ברא אלקים את העולם. והם כמניין הגימטריא של התיבה "ויכלו" שבפסוק "ויכלו השמים והארץ וכל צבאם" (בראשית ב, א) (פירוש הסידור' למחבר הרוקח' חלק א' פרק כ"ב מזמור 'הודו לה' כי טוב' ד"ה כי לעולם חסדו). כאשר התיבה "ויכלו" גם יוצאת בגימטריא 'חסד' (פירוש הסידור' למחבר הרוקח' חלק א' פרק כ"ב מזמור 'הודו לה' כי טוב' ד"ה כי לעולם חסדו, רבינו אפרים על התורה' פרשת ויחי מכתבה אשכנזית פרק מז, כח), לפי שהעולם נברא ב'חסד' שנאמר "כי אמרתי עולם חסד יבנה" (תהלים פט, א) (פירוש הסידור' למחבר הרוקח' חלק א' פרק כ"ב מזמור 'הודו לה' כי טוב' ד"ה כי לעולם חסדו, ישמן הטוב וזקן אהרן' בחלק ישמן הטוב' על התהלים דף קח על הפסוק 'אשתחוו אל היכל קדשך'), וכן שנאמר "כי לעולם חסדו" (תהלים קז, א) (פירוש הסידור' למחבר הרוקח' חלק א' פרק כ"ב מזמור 'הודו לה' כי טוב' ד"ה כי לעולם חסדו).

ה' יתברך מנהיג את כל הדורות על ידי 'מדת החסד'

הקב"ה רצה לרמוז שהוא מתנהג במדת החסד עם הבריות, לכן האריך את היום השישי בבריאה אשר בו נברא אדם הראשון, ועשה שיהיה אורה גם בלילה שאחריו, כלומר בליל שבת. מטעם זה לא נאמר על היום השביעי לבריאה 'ויהי ערב ויהי בוקר יום השביעי' כי לא היה בו לילה. והיות שהיום רומז ל'חסד' ולילה רומז ל'דין', לכן על ידי שה' יתברך האריך את האור שהוא החסד, הוא ביטל את החושך שהוא דין. וזה הסיבה שהיום הראשון לבריאת האדם שהוא גם ראש השנה נקרא בשם "היום" בה' הידיעה כי התאריך בימי בראשית יותר משאר הימים. כך נאמר על ראש השנה אצל אלישע הנביא והאשה השונמית "וינהי היום ויבא שמה ויסר אל העליה וישכב שמה" (מלכים ב' ד, יא) (ראה זוהר פרשת בשלח דף מד ע"א ד"ה מטה ושלח) וכך גם נאמר על ראש השנה אצל איוב "וינהי היום ויבאו בני האלקים להתיצב על ה' ויבאו גם השטן בתוכם" (איוב א, ו) (ראה זוהר פרשת בא דף לב ע"ב ד"ה רבי אלעזר פתח). ומשום כך גם בארץ ישראל ראש השנה נמשך שני ימים, והוא נקרא בשם 'יומא אריכתא' (ראה רמב"ם על משניות עירובין ג, ז) כלומר יום שהוא ארוך (זרע שמשון' פרשת וילך דף קלח ע"ב טור ב ד"ה פסוק תקעו בחדש שופר).

בריאת העולם לא היה מחמת חיסרון כלשהו אלא בחסד גמור על מנת להטיב עם הברואים ולתת להם חלק ונחלה כרוב רחמיו וחסדיו (ישערי אורה' השער השביעי הספירה הרביעית ד"ה והשם יתברך). לכן הבורא נקרא 'גומל חסדים טובים' (ראה ברכה ראשונה בתפילת השמונה עשרה) כי כל פעולותיו וכל אצילות מדותיו הוא להטיב (ירסיס לילה' לרי' צדוק הכהן מלובלין דף ט ע"ב אבות ט). כך הוא גם נהג כאשר ברא את הדור הראשון בעולם (עפ"י זוהר

פרשת אחרי מות דף ע"א ד"ה תאנא בתר), ועשה עמהם חסד כשהוליד את כולם עם תאומות והתיר להם להינשא להן, על מנת שיקיימו את העולם ויבנו אותו (הרמ"ד וואלי בראשית פרק ד על הפסוק ויאמר קין אל הבל אחיו) וימלאו את פני תבל (תפארת יהונתן לר' יהונתן אייבשיץ פרשת אמור על פסוק וילאחותו הבתולה). וה"חסד" הזה נרמז בתורה בלשון הפסוק המדבר על איסור לקיחת אחות, כפי שנאמר "וְאִישׁ אֲשֶׁר יִקַּח אֶת אָחִיתוֹ בֵּת אָבִיו אוֹ בֵּת אִמּוֹ וְרָאָה אֶת עֵרְוַתָּהּ וְהִיא תִרְאָה אֶת עֵרְוַתוֹ חֲסֵד הוּא" (ויקרא כ, יז) (הרמ"ד וואלי בראשית פרק ד על הפסוק ויאמר קין אל הבל אחיו).

לכן קין והבל נולדו עם תאומותיהם (יאור החמה) על זוהר פרשת אחרי מות דף ע"א מהרמ"ק, הרמ"ד וואלי בראשית פרק ד על הפסוק ויאמר קין אל הבל אחיו, 'שתי ידות' לר' אברהם חזקוני פרשת קדושים דף פז ע"ב טור א ד"ה ובעניינא דעריית) **ונישאו להן** (ילקוט חדש) ערך 'אדם והדורות עד נח' אות לו). **וכך המשיך עד ימיו של שת בנו של אדם הראשון** (תפארת יהונתן) פרשת אמור על פסוק וילאחותו הבתולה' בשם הרמב"ם) **שגם נולד עם תאומתו** (יאור החמה) על זוהר פרשת אחרי מות דף ע"א מהרמ"ק). **ומטעם זה עד ימיו של שת לא נזכרה בכלל לידתן של הנקבות בתורה, על אף שבוודאי הן היו בעולם שהרי כולם פרו ורבו, וזה משום שהן היו בכלל הזכרים שנולדו עמהן.** אבל אחרי כן שכבר נולדו זכרים בפני עצמם ונקבות בפני עצמן, אז התורה הזכירה את לידת הנקבות כפי שנאמר "וַיִּהְיוּ יָמֵי אָדָם אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֶת שֵׁת שְׁמֹנֶה עָשָׂר וְיָוֶלֶד בְּנָיִם וּבָנוֹת" (בראשית ה, ד). **ומאוחר יותר התורה אסרה לאח לקחת את אחותו, על מנת שלא יהיו קשורים אחד לשני ככלב** (תפארת יהונתן) פרשת אמור על פסוק וילאחותו הבתולה' בשם הרמב"ם) **בתאוות עריות** (עפ"י מורה נבוכים' לרמב"ם חלק ג פרק מט עיי"ש).

'חסד' ה' היה מאז בריאת העולם בימי קדם שנאמר "זָכַר רַחֲמָיִךְ ה' וְחֲסִדֶיךָ כִּי מְעוֹלָם הֵמָּה" (תהלים כה, ו) **והוא ימשיך עד סוף העולם שנאמר "וְחֲסֵד ה' מְעוֹלָם וְעַד עוֹלָם"** (תהלים קג, יז) (פירוש הסידור' למחבר הרוקח ר' אלעזר רוקח חלק ב פרק ס"ז והוא רחום ד"ה וחסדיך כי מעולם). **וה' מחדש בחסד בכל יום ויום את מעשה בראשית, כפי שאומרים בברכת המזון "הַזֶּן אוֹתָנוּ וְאֶת הָעוֹלָם כְּלוֹ בְטוּבוֹ בְּחֶן בְּרַחֲמִים", כלומר שהוא זן את "העולם כְּלוֹ" שנברא בששת ימי בראשית, באותו הטוב וה"חסד" המחדש את כל הברואים שנאמר "חֲסֵד אֱ-ל ל כָּל הַיּוֹם"** (תהלים נב, ג) (מזמור לאספי' לר' ששון מרדכי שנודך בחלק מוסר לברכת המזון ד"ה חסד א-ל כל היום), **אשר מונהג על ידי ה' יתברך בכל הדורות** (פירוש הסידור' למחבר 'הרוקח' חלק ב פרק ס"ז והוא רחום ד"ה וחסדיך כי מעולם) **ושלולא זה היו הברואים מתכלים והולכים** (מזמור לאספי' לר' ששון מרדכי שנודך בחלק מוסר לברכת המזון ד"ה חסד א-ל כל היום). **לכן דוד המלך אמר מזמור שלם המעיד כי העולם כולו עומד על החסד של הבורא "הוֹדוּ לה' כִּי טוֹב כִּי לְעוֹלָם חֲסֵדוֹ: הוֹדוּ לְאֱלֹהֵי הָאֱלֹקִים כִּי לְעוֹלָם חֲסֵדוֹ: הוֹדוּ לְאֱדֹנָי הָאֱדֹנִים כִּי לְעוֹלָם חֲסֵדוֹ: לְעֵשָׂה נְפִלְאוֹת גְּדוֹלוֹת לְבָדוֹ כִּי לְעוֹלָם חֲסֵדוֹ: לְעֵשָׂה הַשְּׁמַיִם בְּתַבּוּנָה כִּי לְעוֹלָם חֲסֵדוֹ"** (תהלים קלו, א - ה) (מדרש שוחר טוב) על מזמורי התהלים מזמור פט ד"ה לכך אמר אותו, 'ילקוט שמעוני' לר' שמעון הדרשן תהלים פט רמז תתמ. ראה הקדמת זוהר דף י"ע"ב ד"ה פתח רבי שמעון).

אברהם אבינו אחז במדת החסד של הבורא והיא הפכה להיות נחלתו

כשבא אברהם אבינו וצפה והביט וחקר והבין את סוד מלכותו של ה' יתברך ואיך הוא ברא את העולם מצד החסד – אז עמד גם הוא ואחז את המדה הזאת בידו (ישערי אורה) השער השביעי הספירה הרביעית ד"ה והשם יתברך וד"ה ואני קדמתי) **והפך להיות בעל החסד הראשון בעולם** (יבאר מים חיים) למחבר 'סידורו של שבת' פרשת חיי שרה ד"ה והנה אברהם אבינו נודע לכל) **כאשר נהיה ראש לאכסניה בביתו** (מאירת עינים) לר' יצחק דמן עכו תלמיד הרמב"ן בפרשת לך ד"ה עוד דברים נכוחים). **וכל ימיו היה אברהם אבינו רודף בכל כוחו להכניס אורחים לביתו ולהאכילם ולהשקותם, ואף היה יוצא בעצמו לחפשם** (יבאר מים חיים) פרשת חיי שרה ד"ה והנה אברהם אבינו נודע לכל) **ורץ אחריהם ומכריחם ליהנות משלו** (מאירת עינים) פרשת חיי שרה ד"ה משל למלך), **בעוד ביתו היה פתוח לרווחה** (מאירת עינים) פרשת לך ד"ה עוד דברים נכוחים, 'ישל אברהם' על טעמי המצוות מצוה א דף ב ע"ב ד"ה וא"כ כיון שאע"פ (ה) **לארבע רוחות העולם, והיה מוותר על ממונו לכל באי עולם** (יעץ הדעת טובי חלק שני למהרח"ו מאמר למילה דף סא ד"ה אמר עוד הוצק חן).

מרוב דבקותו של אברהם במצות 'גמילות חסדים', הוא סירב בתחילה למול את עצמו על מנת שלא להתבטל מהמצוה הגדולה הזאת. עד אשר אמר לו הבורא שאם הוא לא ימול יחרב העולם ואז לא יהיה בכלל עם מי לגמול חסד (יעץ הדעת טובי) לר' חיים ויטאל חלק שני מאמר למילה דף סא ד"ה אמר עוד הוצק חן). **וכן מרוב ריבוי החסד שהיה גובר על אברהם, הוא לא נמנע מלבקש רחמים אפילו על אנשי סדום אף שבמעשיהם הרעים היו מונעים את 'מדת החסד' (ישפתי כהן על התורה) פרשת וירא על הפסוק 'וה' אמר המכסה אני). ואחר כך התגלגל החסד מאברהם לכל האומות בעולם** (הרמ"ד וואלי פרשת לך דף פרק יב על הפסוק ויאברה מברכך), **כאשר הוא זה שהעמיד את העמוּד הראשון שעליו העולם עומד כפי שנאמר "עַל שְׁלֹשָׁה דְבָרִים הָעוֹלָם עוֹמֵד עַל הַתּוֹרָה וְעַל הָעֲבוּדָה וְעַל גְּמִילוֹת חֲסָדִים"** (פרקי אבות א, ב) ('אלשיך הקדוש' פרשת לך ד"ה אמנם הנה ידוע מאמר). **וכך הוא מילא את העולם בחסד** (ידברים אחים' להחיד"א דרוש ד שבת הגדול דף יב ע"א ד"ה וזה שמעתי בשם). **ועדיין חסדו של אברהם אבינו שמור לישראל לעת ששיב ה' את רבבות אלפי ישראל. ולכך רומזת האות נ' הגדולה שבתבות "נִצַּר חֲסֵד לְאֵלֵינוּ"** (שמות לד, ז) (יספר המפואר' לר' שלמה מולכו דף יט ע"א טור ב ד"ה וזה רומז לנו באמרו).

לא היה אדם בעולם שעסק בגמילות חסדים כמו אברהם (יעץ הדעת טובי חלק שני למהרח"ו מאמר למילה דף סא ד"ה אמר עוד הוצק חן), **ו'מדת החסד' היתה מכריזה עליו ואומרת "אני קדמתי לעולם במדת החסד והייתי יחידה בעולם, והנה אברהם יחיד בעולם ומקדים אותי במדת החסד, וראוי הוא אברהם להחזיק בי ואני בו"** (ישערי אורה) לר' יוסף גיקטיליא השער השביעי הספירה הרביעית ד"ה והשם יתברך). **וכך מדת החסד גברה על אברהם מאוד** (מאירת עינים) פרשת חיי שרה ד"ה משל למלך) **והפכה להיות נחלתו שנאמר "חֲסֵד לְאֵבְרָהִם"** (מיכה ז, כ) (ישערי אורה) השער השביעי הספירה הרביעית ד"ה והשם יתברך). **וכן נאמר עליו "וַיִּפְטַע אֶשֶׁל בְּבֶאֱר שְׁבַע וַיִּקְרָא שֵׁם בְּשֵׁם ה' אֱ-ל עוֹלָם"** (בראשית כ"א, ל) **כלומר שירש את מדת החסד שהיא שם "אֵל"** (ישמו אברהם) מערכת ח ערך חסד אות ח בשם 'ישערי אורה'). **לכן גם מה שעתידי ה' לרחם על העולם ולהחיות את המתים ביטל של תחייה זה יהיה בכוח החסד של אברהם, וכפי שנאמר בפסוק "עוֹלָם חֲסֵד יִבְנֶה"** (תהלים פט, ג) **בלשון עתיד, משום שלעתידי לבוא יבנה העולם על ידי חסד אברהם. שהרי אברהם תיקן את העולם מהמיתה שגרם אדם הראשון, והביא 'חיים' על ידי החסד והרחמים שלו** (זרע שמשון דף יב ע"א טור א ד"ה אדיתא בירושלמי).

כל ימיו של אברהם אבינו היתה 'מדת החסד' למעלה בטלה, ולא היתה צריכה לשמש כלום (מאור עינים) לרבי טארנאביל פרשת האזינו ד"ה למען ידעו דורותיכם) ולא לעשות את מלאכתה – לפי שאברהם היה עומד שם במקומה ושומר את משמרתה (יכד הקמח' לרבינו בחיי אות א ערך הכנסת אורחים ד"ה יוסיע אשלי בשם גמי ירושלמי). ומטעם זה דרשו רבותינו על הפסוק "אַלֶּה תִּזְדָּוֹת הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ בְּהַבְרָאָם" (בראשית ב, ד) שאותיות התיבה "בְּהַבְרָאָם" הן אותן האותיות של התיבה 'באברהם' (ראה 'בראשית רבה' יב, ט) לפי שהחסד של אברהם הוא עיקר בריאת העולם וקיומו (באר מים חיים) פרשת וירא ד"ה ועוד יאמר כל), והוא העמיד בחסד שלו את שורשי הנבראים מתחילת בריאת העולם ועד מתן תורה (יאשל אברהם) לר' אברהם טוביאנה על טעמי המצוות מצוה א דף ב ע"ב ד"ה וא"כ כיון שאנע"ה). וגם כיום כאשר מתעוררים 'דינים' בעולם אברהם דוחה אותם לחוץ וכל בעלי הדינים בורחים מפניו, כי אין קטרוג למעלה מ'מדת החסד' (ישמו אברהם) לר' אברהם פלאגי מערכת ח ערך חסד אות ח בשם הזוהר הקדוש).

ומטעם זה כאשר אליעזר הלך לחפש אישה ליצחק, הוא היה חפץ לנסות את רבקה אם היא 'גומלת חסדים' לפי שאז היא ראויה להיכנס לביתו של אברהם אבינו (רש"י בראשית כד, יד) איש החסד. וזהו מה שאמר אליעזר "וְהִזְהֵר הַנַּעַר אֲשֶׁר אִמְרָ אֵלַיִךְ הִטִּי נָא כַּדָּף וְאֲשַׁתָּה וְאִמְרָה שְׂתָה גַם גְּמִלִיד אֲשֶׁר אֵתָה הַכֹּחֶת לְעַבְדְּךָ לְצַחֵק" (בראשית כד, יז), כי אליעזר רצה לבדוק האם רבקה תעשה יותר ממה שהוא ביקש ותשקה גם את הגמלים, שאז הוא סימן שהיא 'בעלת חסד'. כי מי שיש בו 'חסד' חפץ לעשות יותר ממה שהאדם ביקש ממנו (באר מים חיים) פרשת חיי שרה ד"ה והנה אברהם אבינו נודע) וכך אכן ענתה רבקה לאליעזר "וְתֹאמְרִי גַם לְגְמִלִיד אֲשַׁבֵּב עַד אִם כְּלוּ לְשִׁתָּה" (בראשית כד, יט), ובתיבה "לְגְמִלִיד" רמזה שהיא אוהבת את מי שגומל חסדים, לכן השקתה את אותם הגמלים כפי מדתם (ישמו אברהם) לר' אברהם פלאגי מערכת ח ערך חסד לאברהם אות ג בשם 'כלי יקר'.

אליעזר המתין עוד אחרי בקשתו, על מנת לראות אם רבקה תרצה כעת שְׁכַר על עבודתה ואז נמצא למפרע כי אין במעשיה 'חסד'. וזהו מה שנאמר עליו "וְהָאִישׁ מִשְׁתַּאֲה לָהּ מִחֲרִישׁ לְדַעַת הַהֲצִלִּיחַ ה' דָּרְכוּ אִם לֹא" (בראשית כד, כא). וכשראה אליעזר שרבקה לא ביקשה שְׁכַר וגם לא רמזה על כך, מיד הוא נתן לה את הצמידים והחפצים שנאמר "וַיְהִי כִּפְאֲשֶׁר כְּלוּ הַגְּמִלִים לְשִׁתוֹת וַיִּקַּח הָאִישׁ נָגָם זָהָב בְּקַע מִשְׁקָלוֹ וַיִּשְׁגֵי צְמִידִים עַל יְדֵיהָ וְעֶשְׂרֵה זָהָב מִשְׁקָלָם" (בראשית כד, כב) (יצמח דוד' למחבר שו"ת בית דוד פרשת חיי שרה ד"ה ובוה יתורץ הענין). ונרמזה מדת החסד אשר חיפש אליעזר ברבקה, במה שאליעזר התפלל לפני ה' "וַיֹּאמֶר ה' אֱלֹקֵי אֲדֹנָי אֲבִרְהָם הִקְרָה נָא לִפְנֵי הַיּוֹם וַעֲשֵׂה חֶסֶד עִם אֲדֹנָי אֲבִרְהָם" (בראשית כד, יב), שסופי התיבות "וַעֲשֵׂה חֶסֶד עִם אֲדֹנָי" יוצא התיבה 'מדה' – לומר שכך היא מדתו של אברהם אבינו 'מדת החסד' (ישמו אברהם) מערכת ח ערך חסד לאברהם אות ג בשם הש"ע על התורה).

כל חסד או קבלה לעשות חסד למטה מעורר השפעת חסד מלמעלה

כאשר ישראל עושים חסד זה עם זה, אזי הקב"ה מתנהג עמהם במדת החסד (יקדושת לוי לר' לוי יצחק מברדיצ'וב פרשת עקב ד"ה או יאמר ותה ישראל, יתפארת שלמה) פרשת ויקהל ד"ה ויקהל משה את כל), ומשפיע (באר מים חיים) פרשת וירא ד"ה ועוד יאמר כי על כל) טובה (אבות דרבי נתן) תחילת פרק שלושים) צדקה ושלוש בעולם שנאמר "חֶסֶד וְאֱמֶת נִפְגְּשׁוּ צַדִּק וְשָׁלוֹם נִשְׁקִי" (תהלים פה, יא) (מאה שערים) להר"מ רקנאטי שער שמונה ועשרים ד"ה ועל דרך האמת) וכן הוא גם משיב בחסד לאותו האדם שעשה חסד (שלי"ה הקדושי סוף מסכת פסחים ד"ה תוכחת מוסר של ג"ח, 'מגדל עוז' ליעביץ בית המדות עליית גמילות חסדים), כפי שברכה נעמי את כלותיה "וַעֲשֵׂה ה' עִמָּכֶם חֶסֶד כַּאֲשֶׁר עָשִׂיתֶם עִם הַמֵּתִים וְעִמָּדִי" (רות א, ח) (מגדל עוז) ליעביץ בית המדות עליית גמילות חסדים). לכן כל מעשה 'חסד' אפילו יחידי נקרא בלשון רבים 'גמילות חסדים' – כי על ידי שאדם עושה חסד למטה עם הבריות הוא גורם שכנגד משפיעים חסד מלמעלה (מעבר יבקי' שפתי צדק פרק ראשון ד"ה ומצוה זו היא. ועיין בפרקי דרבי אליעזר) פרק נג ופרק יז כיצד תוגמלו אנשים שעשו חסדים ואכמ"ל).

ויש בהיכלות הרוחניים מלאכים אשר ממונים לקבל את גמילות החסדים שישראל עושים בעולם הזה. וכאשר מדת הדין מקטרגת על ישראל, מיד אותם מלאכים מראים את החסד שהוא שגמלו זה לזה, ואז אפילו אם ישראל חייבים, הרי שהקב"ה החפץ בחסד מרחם עליהם (ראה מעשים בגמי' תענית דף כא ע"ב). וכגון זה היה בזמן חורבן בית המקדש שמדת הדין היתה חזקה, והמלאך גבריאל שהוא שר הגבורה לקח גחלים מאש המזבח, שהם כוחות הדין, על מנת להשליך על ישראל (ראה יחזקאל פרק י, ב) ('חסד לאברהם) לר' אברהם אולאי בחלק 'בריכת אברהם' השוקת ו' ד"ה כענין שיש בהיכלות) בחימה (מדרש איכה רבתי פרשה א אות מא) ו'לקעקע ביצתן של ישראל' מפני שהם התחייבו כליה. ואז אמר לו הקב"ה "גבריאל, הם גומלי חסדים אלו עם אלו!" ומחמת כן הם ניצולו והיה להם שארית (ראה 'מדרש איכה רבתי' פרשה א אות מא) ('חסד לאברהם) לר' אברהם אולאי בחלק 'בריכת אברהם' השוקת ו' ד"ה כענין שיש בהיכלות).

וכל אדם שעושה חסד בעולם הזה מתעורר כנגדו חסד למעלה, ואותו היום בו עשה את החסד עומד עליו כמו אפוטרופוס להמליץ בעדו בשעה שהוא צריך לו (זוהר פרשת אמור דף צב סוף ע"א – ע"ב ד"ה ותנינן בעובדא). ואפילו אם אדם רק 'קיבל על עצמו' לעשות מעשה של חסד, הרי מיד משפיעים לו מלמעלה 'מדה כנגד מדה' ומסייעים לו מן השמים להחזיק ברכה במעשה ידיו (יסמיכת חכמים) לרב נפתלי כץ מסכת מגילה ד"ה יוניל לתרץ ולפרש' בשם מקובלים) ונמשך אל ידיו שפע ישועה ורחמים מלמעלה (אהבת דוד' להחיד"א דרוש ה' לשבת זכור אות ב' בשם היסמיכת חכמים). לכן כשעם ישראל יצאו ממצרים הם התחכמו בכך, וכרתו ביניהם ברית לעשות חסד זה עם זה, ובעצם כריתת הברית נעשה אז רושם למעלה (עפ"י 'אהבת דוד' דרוש ו לשבת הגדול ד"ה ואפשר לרמוז בוה). וכן עשו גם היהודים בזמן מרדכי ואסתר שקיבלו עליהם לגמול חסדים זה עם זה על ידי 'משלוח מנות' ומתנות לאביונים' מידי שנה, ומיד נפתחו להם שערי רחמים למעלה להשפיע עליהם גאולה וברכה ולהספיק בידם מה שקיבלו למטה. וזה מה שנאמר במגילת אסתר "קִיְמוּ וְקַבְּלוּ הַיְּהוּדִים עֲלֵיהֶם וְעַל זָרְעָם וְעַל כָּל הַנְּלוּיִם עֲלֵיהֶם" (אסתר ט, כז) ש"קִיְמוּ למעלה מה שקיבלו למטה" (ראה גמי' מגילה דף יז ע"א) ('יסמיכת חכמים' מסכת מגילה ד"ה יוניל לתרץ ולפרש).

תפלתו של גומל החסדים נשמעת למעלה (ידבש לפי להחיד"א מערכת ג אות ו בשם מדרש 'ישור טוב' מזמור סה). לכן כאשר יעקב אבינו התפלל לה' מפני עשו אחיו, הוא אמר "קִטְנִיתִי מִכָּל הַחֲסָדִים וּמִכָּל הָאֱמֶת אֲשֶׁר עָשִׂיתָ אֶת עַבְדְּךָ כִּי בְּמִקְלִי עִבְרָתִי אֶת הַיָּרְדֵן הִזְהַר וְעַתָּה הֵייתִי לְשָׁנִי

מִחְנוֹת: הַצִּילָנִי נָא מִיָּד אֲחִי מִיָּד עֲשׂוּ כִּי יָרָא אֲנֹכִי אֹתוֹ פֶּן יָבֹא וְהִפְנִי אִם עַל בְּנִים" (בראשית לב יא-יב), **אמר "קִטְנִיתִי מִכָּל הַחֲסָדִים" – כְּלוּמַר שֶׁנִּתְמַעַט מִמּוֹנֵי מִכָּל הַחֲסָדִים שֶׁעָשִׂיתִי** (ידבש לפי' להחזיר"א מערכת ח אות ב בשם 'תנא דבי אליהו. ראה 'תנא דבי אליהו וזוטא' פרק א ד"ה יעקב לא) **לְכֹן תִּשְׁמַע תְּפִילַתִּי וְהַצִּילָנִי נָא מִיָּד אֲחִי מִיָּד עֲשׂוּ" – שֶׁהָיָה כָּל הַגּוֹמֵל חֶסֶד תְּפִלְתּוֹ נִשְׁמַעַת** (ידבש לפי' להחזיר"א מערכת ח אות ב). **וְאִף אִם הַגּוֹמֵל חֶסֶדִים לֹא יִתְפַּלל וְלֹא יִבְקֶשׁ כָּלֵל מִהַקְבִּ"ה, הָרִי שֶׁמִּכָּל מָקוֹם הַקְבִּ"ה יִרְדּוּף אַחֲרָיו לַעֲשׂוֹת לוֹ צְדָקָה וְחֶסֶד, מִזֶּה כִּנְגֹד מִזֶּה. וְעֵתִידִים לַהֲיַעֲשׂוֹת לְאוֹתוֹ הָאָדָם נִיטִים וְחֶסֶדִים אִף אִם לֹא יִידַע עֲלֵיהֶם כָּלֵל** (באר מים חיים' פרשת חיי שרה ד"ה ונדוע אשר).

כל חסד שעושים אומות העולם מסוכן לישראל כמו 'ארס של נחש'

כִּאֲשֶׁר יִשְׂרָאֵל לֹא עוֹשִׂים חֶסֶד זֶה עִם זֶה וְאֵילּוּ שָׂאֵר הָאוּמוֹת כֹּן עוֹשִׂים חֶסֶד בְּעוֹלָם – אִזִּי שֶׁפַע הַבְּרִכוֹת הַיּוֹרֵד לְעוֹלָם מִתְּרַחֵק מִיִּשְׂרָאֵל, וְאוּמוֹת הָעוֹלָם מוֹשִׁכִים אוֹתוֹ אֲלֵיהֶם. וְעַל זֶה אָמַר ה' "שְׁמַנִּי נִטְרָה אֶת הַכְּרָמִים פְּרָמִי שְׁלִי לֹא נִטְרָתִי" (שיר השירים א, ו), "שְׁמַנִּי נִטְרָה אֶת הַכְּרָמִים" – שֶׁהֵם אוּמוֹת הָעוֹלָם, אֵדך אֵת "פְּרָמִי שְׁלִי" שֶׁהֵם יִשְׂרָאֵל "לֹא נִטְרָתִי" (זוהר פרשת פקודי דף רסו ע"ב ד"ה וכד ישראל לא). וְכֵן נֹאמַר "צִדְקָה תְּרֹמֵם גּוֹי וְחֶסֶד לְאֻמִּים חֲטָאתִי" (משלי יד, לד), "חֶסֶד לְאֻמִּים חֲטָאתִי" – כְּלוּמַר שֶׁאוֹתוֹ "חֶסֶד" שֶׁעוֹשִׂים אוּמוֹת הָעוֹלָם, "חֲטָאתִי" הוּא יִשְׂרָאֵל. וְכֵן צְדָקָה וְחֶסֶד שֶׁעוֹשִׂים אוּמוֹת הָעוֹלָם מִסּוּכָן לִיִּשְׂרָאֵל כְּמוֹ 'אַרְס שֶׁל נַחֲשׁ' (מדרש תנחומא' פרשת כי תשא אות ה). **וּבִפְרֹט אִם הֵם עוֹשִׂים חֶסֶד עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, הָרִי שֶׁבָּזָה הֵם מְרַבִּים לְעַצְמָם זְכוּיוֹת (עפ"י בבא בתרא דף י ע"ב ורש"י שם ד"ה יביבש קצירה תשברנה) **וּמַעֲלֵבִים אֵת הַמַּשִּׁיחַ, כִּי מִשְׁמִים צְרִיכִים לַתֵּת לָהֶם שֶׁכֵּר בְּעוֹלָם הַזֶּה עַל מַעֲשֵׂיהֶם, עַל מִנַּת שֶׁלֹּא יִצְטָרְכוּ לַקַּחַת לִיִּשְׂרָאֵל מִ'הָעוֹלָם הַבָּא' וְלַתֵּת מִמֶּנּוּ לְאוֹתָם נִכְרִים. לְכֵן צְרִיךְ זֵהִירוֹת רַבָּה בָּזָה** (ייעלוו חסידים' לר' אליעזר פאפו על סימנים שן עד שם ד"ה 'יבש"א אמרו חסד' בשם זוהר).**

מִטַּעַם זֶה אִם אָדָם לּוֹקַח מַגּוּי אִיזָה דָּבָר לְצוּרֵךְ מְצוּהָ, עֲלִיו לְהִיזָהֵר לְשֶׁלֶם בְּכֹסֶף מְלֵא וְלֹא לַקַּחַת בַּחֲנִים (ייעלוו חסידים' לר' אליעזר פאפו על סימנים שן עד שם ד"ה 'יבש"א אמרו חסד' בשם זוהר) **וְלֹא יַחוּשׁ אִזִּי הָאָדָם עַל הַבֵּל מִמּוֹנוֹ 'כִּי נֶפֶשׁ הוּא חוֹבֵל'. וְכֵן הִיא עִם דּוֹד הַמֶּלֶךְ עֲלִיו הַשְּׁלוֹם כִּאֲשֶׁר הוּא נִפְגַּשׁ עִם אֲרֹנָה הַיְבוּסִי** (ייעלוו חסידים' על סימנים שן עד שם ד"ה 'יבש"א אמרו חסד) **שֶׁהִיא גּוֹי 'גֵּר תוֹשֵׁב' (גמ' עבודה זרה דף כד ע"ב) כְּלוּמַר שֶׁקִּיבַל עֲלָיו שֶׁבַע מְצוּוֹת בְּנֵי נַח** (רש"י עבודה זרה כד ע"ב ד"ה גר תושב), **וְלֹא הִסְכִּים דּוֹד הַמֶּלֶךְ לְקַבֵּל מִמֶּנּוּ בַחֲנִים אֵת הַגּוֹרֵן שְׁלוֹ** (ייעלוו חסידים' על סימנים שן עד שם ד"ה 'יבש"א אמרו חסד) **שֶׁהִיא נִמְצָא בְּמָקוֹם בּוֹ עֵמֵד 'הַר הַמּוֹרִיָּה' (עפ"י דברי הימים א' כב, א). וְכִפִּי שֶׁאִמַּר לוֹ דּוֹד "וַיֵּאמֶר הַמֶּלֶךְ אֶל אֲרֹנָה לֹא כִּי קָנֹה אֶקְנֶה מֵאוֹתָךְ בְּמַחִיר" (שמואל ב' כד, כד). וְדוֹד הַמֶּלֶךְ אֲכֵן שִׁילָם לוֹ בְּכֹסֶף מְלֵא עֲבוּר הַגּוֹרֵן (עפ"י דברי הימים א' כב, כב) כִּפִּי שֶׁנֹּאמַר אַחֲרַי כֵּן "וַיִּקְּן דּוֹד אֶת הַגֵּרָן וְאֶת הַבְּקָר בְּכֹסֶף שְׁקָלִים חֲמִשִּׁים" (שמואל ב' כד, כד).**

צריך האדם לרדוף בכל יום ויום מימי חייו אחרי מצות גמילות חסדים

צְרִיךְ הָאָדָם לְהִיזָהֵר מְאֹד (כד הקמח' לרבינו בחיי אות א ערך הכנסת אורחים ד"ה צריך אדם להזהר) **מְאֹד בְּגַמְלִיּוֹת חֲסָדִים** (שלי"ה הקדושי' סוף מסכת פסחים ד"ה תוכחת מוסר של גי"ח) **לְפִי שֶׁבְּמִדַּת הַחֶסֶד שֶׁעוֹשֶׂה, הוּא נִמְשָׁל לְבוֹרָאוֹ וְהוֹלֵךְ בְּדַרְכָּיו וּבְמִדּוֹתָיו, שֶׁהִיא בְּמִדַּת הַזֵּאת ה' בְּרָא אֵת הָעוֹלָם שֶׁנֹּאמַר "עוֹלָם חֶסֶד יִבְנֶה" (תהלים פט, ג) וְבָזֶה הוּא מִנְהִיג אֵת עוֹלָמוֹ, כִּפִּי שֶׁנֹּאמַר "הַמְּנַהֵג עוֹלָמוֹ בְּחֶסֶד" (מתוך תפילת שחרית של שבת) (כד הקמח' לרבינו בחיי אות א ערך הכנסת אורחים ד"ה צריך אדם להזהר). וְכֵן לְגַמְלִיּוֹת חֲסָדִים שֶׁאִדָּם עוֹשֶׂה בְּעוֹלָם הַזֶּה רּוֹמֵזֵת לְ'מִדַּת הַחֶסֶד' שֶׁעַל יָדָה נִבְרָא הָעוֹלָם (מִמַּה שֶׁעָרִים) הַמְּיוֹחַס לר' מנחם קרנאטי על טעמי המצוות שער שמונה ועשרים ד"ה וטעם מצוה זו). **לְכֵן רְאוּי לֹא יִהְיֶה שׁוֹם יוֹם בְּמַשָּׁךְ יָמֵי חַיָּיו שֶׁלֹּא יַעֲשֶׂה בּוֹ 'גַּמְלִיּוֹת חֲסָדִים' בְּגוֹפוֹ אוֹ בְּמִמּוֹנוֹ** (שלי"ה הקדושי' מסכת פסחים פרק נר מצוה ד"ה אמר החכם עשה חסד, שלי"ה הקדושי' מסכת חולין ד"ה ואח"כ יראה). **וְיִרְוֹץ וַיַּחֲפֹשׂ אַחֲרַי הַמִּדָּה הַזֵּאת כְּכֹסֶף וְכַמְטָמוֹנִים** (מזמור לאספי' בחלק 'מצוות מעשיות נהוגות' בנושא 'גמילות חסדים' ד"ה והנה צריך האדם) **וְבָזֶה הוּא יִקְיִים בְּעַצְמוֹ "חֶסֶד אֶל-כָּל הַיּוֹם" (שלי"ה הקדושי' מסכת חולין ד"ה ואח"כ יראה).****

כָּל חֶסֶד שֶׁיֵּשׁ בְּכוֹחַ הָאִישׁ לַעֲשׂוֹת, בֵּין רַב לְמַעַט (פלא יועץ' ערך חסד ד"ה חסד הוא עמוד), בֵּין עִם הַחַיִּים וּבֵין עִם הַמֵּתִים (מעבר יבק' שפתי צדק פרק ראשון ד"ה ומצוה זו היא), **צְרִיךְ הוּא שִׁיעֲשֶׂה (פלא יועץ' ערך חסד ד"ה חסד הוא עמוד). הֵן בְּגוֹפוֹ וּבְמִמּוֹנוֹ הֵן בְּדִיבּוּרוֹ וּבְעַצְתּוֹ** (מזמור לאספי' בחלק 'מצוות מעשיות נהוגות' בנושא 'גמילות חסדים' ד"ה והנה צריך האדם). **וְאִפִּילוֹ דָּבָר מוֹעַט כְּמוֹ פְּתִיחַת דֶּלֶת לְאָדָם דּוֹפֵק אוֹ פְּרִיטָה מִטְּבַעוֹת אוֹ הוֹשָׁטָה דָּבָר לְחַבְרוֹ וְכַדּוּמָה – לְפִי שֶׁהֵבֵל נִכְלָל בְּמִצְוֹת גַּמְלִיּוֹת חֲסָדִים (פלא יועץ' ערך חסד ד"ה חסד הוא עמוד). וְיִקְיִים מְצוּהָ זֶה בְּחַפְזָה הַנֶּפֶשׁ וְיִזְדָּה לָהּ 'יִתְבַרֵךְ שְׂזִימָן אוֹתָהּ לִידּוֹ (דברים נחמדים' למהרצ"א מדינוב בחלק הנהגות האדם אות טו ד"ה לצפות) כִּי אֵין בְּנֵי אָדָם יוֹדְעִים מַה רַב טוֹבוֹ שֶׁל הַחֶסֶד (פלא יועץ' ערך חסד ד"ה חסד הוא עמוד) וְשֶׁהִיא מְצוּהָ רַבָּה לְאֵין קֶץ** (מזמור לאספי' בחלק 'מצוות מעשיות נהוגות' בנושא 'גמילות חסדים' ד"ה והנה צריך האדם), **וְגֹדְלוֹהָ הִיא לְפָנֵי ה' יִתְבַרֵךְ (עפ"י 'פרקי דרבי אליעזר' פרק כט ד"ה אמר הקב"ה).**

בבקשה להוסיף ולהתפלל גם בשבוע הבא עבור האשה הכשרה המחכה כמה שנים לפני בטן:

יוֹכְבֵד חַיָּה בֵּת תַּמָּרָה הַחַיִּי

שְׂזִכּוֹת זִכּוּי הַרְבִּים בְּהַפְצַת הַעֲלוֹן יַעֲמוֹד לָהּ, וְהִ' יִתְבַרֵךְ יִזְכֶּה אוֹתָהּ בְּהַרְוִין תַּקִּין וְשֹׁלֵם, וְתִשְׁמַח הָאִשָּׁה בְּפִי בְטֵנָה אֲשֶׁר יִיוֹלֵד לָהּ בְּקִרְבוֹ, אִמְן!

הַעֲלוֹן לְרִפּוּאָה וְהַצְלָחָה בְּכָל עֵינֵינוּ שֶׁל: שְׁלוֹמֵית אֵלִישֶׁבֶת בֵּת חַיָּה הַחַיִּי אוֹרֵי הַכּוֹחַ בְּן פְּרוֹטָה הַחַיִּי

לְעִילּוֹת נִשְׁמַת נִתְנַלֵּל הַכּוֹחַ בֵּן יוֹנָה ז"ל ת.צ.ב.ה.

הַעֲלוֹן לְרִפּוּאָה שְׁלִימָה בְּהַרְהָרָה שֶׁל: מוֹרִיָּה בֵּת רַחֵל רוֹלֵנְדָה הַחַיִּי

הַעֲלוֹן לְרִפּוּאָה וְהַצְלָחָה בְּכָל עֵינֵינוּ שֶׁל: מֵאִיר בֵּן מוֹשֶׁה ז"ל, יוֹנָה בֵּן שְׁמוּאֵל ז"ל, בְּרִיטָה תַּיִתָּה בֵּת מֵאִיר ז"ל, חַיִּים בֵּן לֵיִשָׁה ז"ל, מוֹרִים בֵּת שְׁמוּאֵל ז"ל ת.צ.ב.ה.

הַעֲלוֹן לְרִפּוּאָה שְׁלִימָה בְּהַרְהָרָה שֶׁל: מוֹרִיָּה בֵּת רַחֵל רוֹלֵנְדָה הַחַיִּי

הַעֲלוֹן לְרִפּוּאָה שְׁלִימָה בְּהַרְהָרָה שֶׁל: מוֹרִיָּה בֵּת רַחֵל רוֹלֵנְדָה הַחַיִּי

הַעֲלוֹן לְרִפּוּאָה שְׁלִימָה בְּהַרְהָרָה שֶׁל: מוֹרִיָּה בֵּת רַחֵל רוֹלֵנְדָה הַחַיִּי

הַעֲלוֹן לְרִפּוּאָה שְׁלִימָה בְּהַרְהָרָה שֶׁל: מוֹרִיָּה בֵּת רַחֵל רוֹלֵנְדָה הַחַיִּי

הַעֲלוֹן לְרִפּוּאָה שְׁלִימָה בְּהַרְהָרָה שֶׁל: מוֹרִיָּה בֵּת רַחֵל רוֹלֵנְדָה הַחַיִּי

הַעֲלוֹן לְרִפּוּאָה שְׁלִימָה בְּהַרְהָרָה שֶׁל: מוֹרִיָּה בֵּת רַחֵל רוֹלֵנְדָה הַחַיִּי

הַעֲלוֹן לְרִפּוּאָה שְׁלִימָה בְּהַרְהָרָה שֶׁל: מוֹרִיָּה בֵּת רַחֵל רוֹלֵנְדָה הַחַיִּי

הַעֲלוֹן לְרִפּוּאָה שְׁלִימָה בְּהַרְהָרָה שֶׁל: מוֹרִיָּה בֵּת רַחֵל רוֹלֵנְדָה הַחַיִּי

הַעֲלוֹן לְרִפּוּאָה שְׁלִימָה בְּהַרְהָרָה שֶׁל: מוֹרִיָּה בֵּת רַחֵל רוֹלֵנְדָה הַחַיִּי

הַעֲלוֹן לְרִפּוּאָה שְׁלִימָה בְּהַרְהָרָה שֶׁל: מוֹרִיָּה בֵּת רַחֵל רוֹלֵנְדָה הַחַיִּי

הַעֲלוֹן לְרִפּוּאָה שְׁלִימָה בְּהַרְהָרָה שֶׁל: מוֹרִיָּה בֵּת רַחֵל רוֹלֵנְדָה הַחַיִּי

הַעֲלוֹן לְרִפּוּאָה שְׁלִימָה בְּהַרְהָרָה שֶׁל: מוֹרִיָּה בֵּת רַחֵל רוֹלֵנְדָה הַחַיִּי

הַעֲלוֹן לְרִפּוּאָה שְׁלִימָה בְּהַרְהָרָה שֶׁל: מוֹרִיָּה בֵּת רַחֵל רוֹלֵנְדָה הַחַיִּי

הַעֲלוֹן לְרִפּוּאָה שְׁלִימָה בְּהַרְהָרָה שֶׁל: מוֹרִיָּה בֵּת רַחֵל רוֹלֵנְדָה הַחַיִּי

הַעֲלוֹן לְרִפּוּאָה שְׁלִימָה בְּהַרְהָרָה שֶׁל: מוֹרִיָּה בֵּת רַחֵל רוֹלֵנְדָה הַחַיִּי

הַעֲלוֹן לְרִפּוּאָה שְׁלִימָה בְּהַרְהָרָה שֶׁל: מוֹרִיָּה בֵּת רַחֵל רוֹלֵנְדָה הַחַיִּי

הַעֲלוֹן לְרִפּוּאָה שְׁלִימָה בְּהַרְהָרָה שֶׁל: מוֹרִיָּה בֵּת רַחֵל רוֹלֵנְדָה הַחַיִּי

הַעֲלוֹן לְרִפּוּאָה שְׁלִימָה בְּהַרְהָרָה שֶׁל: מוֹרִיָּה בֵּת רַחֵל רוֹלֵנְדָה הַחַיִּי

הַעֲלוֹן לְרִפּוּאָה שְׁלִימָה בְּהַרְהָרָה שֶׁל: מוֹרִיָּה בֵּת רַחֵל רוֹלֵנְדָה הַחַיִּי